

Firudin bəy Köçərli - 150

Görkəmli maarifçi, pedaqoq, ədəbiyyatşünas, publisist

Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi inkişaf yoluna dair qiymətli mənbə təşkil edən əsərlərin müəllifi və çoxcəhətli, zəngin fəaliyyəti ilə ictimai-mədəni fikrin təşəkkülünə mühüm töhfələr verən Firudin bəy Köçərliyə irsi daim öyrənilir. Ölkəmizdə təhsil sisteminin milli əsaslar üzərində qurulması prosesində onun maarifçi ziyalı kimi apardığı işlər böyük əhəmiyyətə malikdir. Belə bir zəngin irsə və istedadla malik olan sənətkarın 150 illik yubileyinin dövlət səviyyəsində keçirilməsi ilə bağlı Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Sərəncam imzalayıb. Sərəncama əsasən, Elmlər Akademiyası, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və Təhsil Nazirliyi ilə birlikdə, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin təklifləri nəzərə alınmaqla, Firudin bəy Köçərliyə 150 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirlər planı hazırlanıb həyata keçiriləcək.

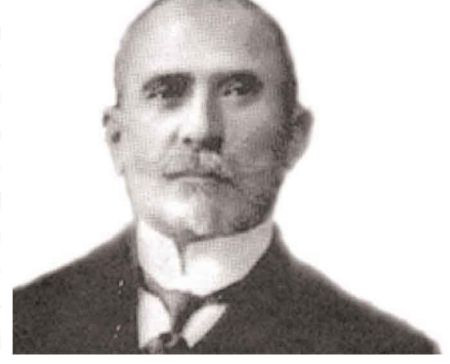
Qeyd edim ki, görkəmli

maarifçi, pedaqoq, metodist, ədəbiyyatşünas, publisist Firudin bəy Köçərli 1863-cü ildə Şuşada anadan olmuşdur. O, 1876-cı ildə Şuşadakı rus məktəbinə daxil olur. 1878-ci ildə məktəbə Aleksey Çernyayevski Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasına tələbə toplamaq vəzifəsi ilə Şuşaya gəlir və bu yolla Firudin bəy öz taleyini seminariya ilə bağlamış olur. 1879-1885-ci illər ərzində o, burada təhsil alır, 1895-1918-ci illər ərzində isə dərs deyir. 1885-ci ildə qısa müddət Firudin bəy İrəvan gimnaziyasında da dərs deyir. 1910-cu ildə Qori Seminariyasının Azərbaycan şöbəsinin müvəqqəti təlimatçısı təyin olunur, 1918-1920-ci illərdə onun təşəbbüsü ilə həmin seminariyanın əsasında açılan Qazax Müəllimlər Seminariyasının müdiri işləyir. Firudin bəy Köçərli Gəncə üsyanı yatırıldıqdan sonra XI Ordunun xüsusi şöbəsi tərəfindən 1920-ci ildə, əlli səkkiz yaşında güllələnməyə məhkum edilmişdir. Belə ki, mənbələrdə qeyd olunur ki, 7Nə-li Xüsusi bölmənin rəisi Liberman kabinetinə qayıdıb yanından heç vaxt ayrılmayan, milliyətçə erməni olan, kimə və nəyə, hansı ideala qulluq elədiyi bəlli olmayan Sarkis Danilyanın diktəsilə Firudin bəy Köçərli haqqında saxta hökm yazır: 4 iyun 1920-ci il, Gəncə: **“Mən, iyirminci diviziyanın xüsusi şöbəsinin hərbi müstəntiqi bu gün Firudin bəy Köçərliyə əksinqilabçı kimi ittihamnaməsi üzrə işinə baxaraq və Qazax İnkilab Komitəsinin ona verdiyi xasiyyətnaməni nəzərə alaraq bildirim ki, müttəhim Köçərli özünün hakimiyyətindən və böyük səlahiyyətindən istifadə edərək zəhmətkeş xalqa zorakılıq göstərmişdir. Köçərli Qazaxda “Müsavat” partiyasının sədri olarkən millətçilik ehtiraslarını qızıqırmışdır. Nəticədə, qonşu millətlər arasında toqquşmalar baş vermişdir. Onun verdiyi izahət heç də inandırıcı deyildir... Möhtərəm Köçərliyə şahidlərin dindirilməsi haqqında ərizəsini nəticəsiz qoymaq (rədd etmək) lazımdır. Onun gələcəkdə azadlıqda qalması Qazax qəzasında əksinqilabi hərəkatın baş verməsinə, fəhlə və kəndlilərin günahsız olaraq qanlarının tökülməsinə səbəb ola bilər”**. Qərara alınır: müttəhim Köçərliyə güllələnsin. Təsdiq edirəm: 7Nə-li Xüsusi bölmənin rəisi Liberman. Bu Azərbaycan ziyalısına qarşı qərəzli addım idi. Onun milli ruhlu yaradıcılıq yolu, zəngin irsi, maarifpərvər ideyaları onları bu addımı atmağa sövq edir. Yazıçının keçdiyi yol, yaradıcılıq fəaliyyəti bunu bir daha təsdiqləyir. Yaradıcılıq yoluna nəzər salarkən görürük ki, “Azərbaycan dili”nin I hissəsinin (VII nəşr) yenidən işlənilməsində Firudin bəy Köçərliyə xidmətləri böyükdür. O, 300-dən artıq dərsləyə düzəliş edib, nəzəri materialı, hekayələri artırıb, metodika və stilistikasını dəyişdirərək zənginləşdirib. Köçərliyə “Darı və buğda” əsəri “Azərbaycan dili”ne salınmışdır.

Qeyd edək ki, XIX əsrin ortalarında Azərbaycanın, o cümlədən, Şuşanın mədəni həyatında böyük yüksəliş var idi. Məşhur ədəbiyyatşünas alim Firudin bəy Köçərli Şuşanı “Zaqafqaziyanın Şirazi” adlandıraraq “Azərbaycan ədəbiyyatı” kitabında belə yazmışdır: **“Şuşa şəhərinin ab-havasının təsirindən və torpağının bərəkətindən burada çox zürafə, üdabə və şüarə vücudə gəlir. Belə ki, Şuşa qalası Zaqafqaziyanın Şirazi mənzərəsindən olub,ərbabi-zövqü səfa və əhli-hal və sahibi-dil yatağı hesab olunur”**.

Şuşanın inzibati mərkəz olmasına, onun iqtisadi cəhətdən yaxşı inkişaf etməsinə, şəhərin füsunkar təbiətinə və coğrafi möğqeyinə, buranın uzun müddət Azərbaycanın elm, poeziya, xüsusilə musiqi mədəniyyəti mərkəzi olmasına əsaslanaraq xalq şairi Səməd Vurğun yazırdı ki, Şuşa təkcə özünün gözəl təbiəti ilə deyil, yüksək, ahəngdar və poetik mədəniyyəti ilə də şöhrət tapmışdır. XIX əsrin 40-cı illərindən Şuşanın mədəni həyatında xeyli yüksəliş baş verir. Yerli camaatın teatr tamaşalarına meyli yüksəlir. Qafqazda ilk teatr 1845-ci ildə Tiflis şəhərində tamaşaya qoyulur. O vaxtlar Şuşa ilə Tiflis şəhərləri arasında çox güclü ticarət və mədəni əlaqələr var idi. Şuşada isə ilk tamaşa 1848-ci ildə səhnələşdirilir. Azərbaycan dramaturgiyasının banisi M.F.Axundovun Azərbaycan dilində yazdığı ilk pyeslər bundan sonra mütəmadi olaraq Tiflisdə, Bakıda və Şuşada tamaşaya qoyulmağa başladı. 1870-ci ildə ilk dəfə olaraq Şuşada Azərbaycan teatr sənətinin yaradıcısı Mirzə Muxtar tərəfindən Azərbaycan dilində tamaşa göstərildi. O dövrdə gənc müəllimlərdən Firudin bəy Köçərli, Bədəlbəy Bədəlbəyov, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Həsən bəy Vəzirov və məşhur xanəndə Cabbar Qaryağdıoğlu bu tamaşada iştirak etmişdilər. Maarifçiliyin inkişafı söz yox ki, gələcəkdə musiqi məktəblərinin emələ gəlməsinə də zəmin yaradırdı. XIX əsrin 70-ci illərində Şuşada musiqi məktəbinin ilk yaradıcısı Xarrat Qulu olmuşdur. Professor Bülbül Məmmədov qeyd edirdi ki, tələbələr 13-14 yaşına kimi Molla İbrahimin, 14 yaşından yuxarı isə Xarrat Qulunun məktəbində musiqi dərslərini öyrənirdilər. Xarrat Qulu 1823-1883-cü illərdə Şuşa şəhərində yaşamışdır. O, klassik xalq musiqisini mükəmməl bilir və həm də ilhamlı şeirlər yazırdı. O, gözəl səsə malik idi. Məhərrəmlik təziyəsini keçirmək məqsədilə Xarrat Qulu təşkil etdiyi məclisə, Şuşanın yaxşı səsi olan gənclərini cəlb edib, şəbih səhnələrini oynamaqla yanaşı, eyni zamanda, onlara muğamatın sirlərini də öyrədirdi. Dini məqsəd daşmasına baxmayaraq haqqında bəhs etdiyimiz məclis Azərbaycanda xanəndəlik və instrumental musiqinin inkişafında müəyyən yer tutmuş, Hacı Hüsü, Məşədi İsi, Sadıqcan, Əbdül Bağı Zülalov, Cabbar Qaryağdıoğlu, Keçəçioğlu Məhəmməd kimi sənətkarların yetişməsinə səbəb olmuşdur. O illərdə Firudin bəy Köçərli Xarrat Qulunun sənətinə yüksək qiymət verərək yazırdı: “Kərbəla Qulunun sənəti xarratlıq idi. Çox dəqiq və əhli-zövq, şirinkələm bir şəxs idi ki, cümlə Şuşa əhli onu əziz və mehriban tutardı. Öz sənətində artıq məhərrəmli olduğu kimi elmi musiqidə dəxi baxəbər idi. Qarabağın məşhur xanəndələri onun yetirmələridir. Molla İbrahimin məktəbində də bir çox musiqiçilər dərs almışdır. Sevimli müğənnimiz Bülbül də ilk təhsilini məhz bu məktəbdə almışdır”. Belə bir mühitlə təmasda olan Firudin bəy Köçərli İrəvanda teatr tamaşası təşkil edir. Həmin tamaşa - M.F.Axundzadənin “Müsyö Jordan və Dəriş Məstəli Şah” komediyasının tamaşası İrəvan əhalisinin həyatında böyük mədəni hadisəyə çevrilir.

Firudin bəy Köçərli obrazı fəaliyyətində aydın və detalları ilə görünür. Görkəmli maarifçi, pedaqoq, metodist, ədəbiyyatşünas, publisist Firudin bəy Köçərli məhz fəaliyyət və əməllərinə görə Azərbaycan tarixinə əbədi iz salıb.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamına əsasən, Firudin bəy Köçərliyə 150 illik yubileyi qeyd olunacaq